

BÖLÜM 7

TÜRKİYE’DE ENGELLİLERE YÖNELİK KAMU HARCAMALARININ HUKUKİ VE MALİ ÇERÇEVESİ

Şaban Ertekin¹

Özet

Dünya nüfusunun yaklaşık %16’lık kısmı engelli bireylerden oluşmaktadır. Doğumla veya sonraki herhangi bir olay nedeniyle fiziksel veya zihinsel yetilerini belli oranda kaybetmiş olan engelli bireyler, beslenme, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada ve istihdam ve günlük toplumsal yaşama katılımında önemli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Söz konusu kişilerin karşılaştıkları günlük sorunların sadece bireylerin yardımseverlik güdüleriyle çözülemeyeceği aşıkardır. Bu konuda sosyal devlet ilkesini benimsemiş devletlere önemli roller düşmektedir. Devletin bu konuda kullandığı mali araçların başında vergi

1 Doç. Dr., Maliye Bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye. E-posta: saban.ertekin@adu.edu.tr | ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3438-3196>

Lisans: Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (*License: Creative Commons Attribution 4.0 International*) (CC BY 4.0).

Açık Erişim / Open Access.

DOI (kitap): <https://doi.org/10.63127/tuaz.by.217>

Tavsiye Edilen Atıf / Recommended Citation:

Ertekin, Ş. (2025). Türkiye’de engellilere yönelik kamu harcamalarının hukuki ve mali çerçevesi. Ş. Ertekin ve E. Hanbay Kahrıman (Ed.), *Modern kamu maliyesi perspektifinden Türkiye: Demografi, vergi, teşvik, sağlık ve sosyal politikalar* içinde (ss. 151-184). Turkuaz Yayınları.
<https://doi.org/10.63127/tuaz.by.217.c149>

politikaları ile kamu harcamaları gelmektedir. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de dezavantajlı kesimlerin toplumsal yaşama katılımlarının temini için nakdi veya ayni sosyal yardım ve bakım hizmetleri sunulmaktadır. Yine engellilerin istihdamına yönelik çeşitli teşvik ve vergisel avantajlar politika aracı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada engelli kavramı ve engelli bireylerin günlük yaşama katılımlarında karşılaştıkları sorunlar göz önünde bulundurularak, engelli bireyler için yapılan kamu harcamalarının türleri, hukuki dayanağı değerlendirilecektir. Yine OECD ve AB ülkeleri ile Türkiye’deki harcamaların karşılıklı değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Refah Ekonomisi, Sosyal Harcamalar, Vergi İndirimleri

JEL Kodları: J14, I31, H53

THE LEGAL AND FISCAL FRAMEWORK OF PUBLIC EXPENDITURES FOR PERSONS WITH DISABILITIES IN TÜRKİYE

Abstract

Approximately 16% of the world’s population consists of persons with disabilities. Individuals who, whether by birth or due to subsequent circumstances, have partially lost their physical or cognitive abilities encounter substantial difficulties in meeting their basic needs—such as nutrition, housing, education, and healthcare—as well as in accessing employment and participating fully in social life. It is clear that the challenges faced by persons with disabilities cannot be resolved solely through voluntary acts of individual benevolence. In this context, significant responsibilities fall upon states that adhere to the principle of the social welfare state. Among the primary fiscal instruments employed by governments in this area are tax policies and public expenditures. In both developed countries and Türkiye, policies such as the provision of cash or in-kind social assistance and care services intended to promote the social inclusion of persons with disabilities serve as notable examples. Similarly, various incentives and tax advantages aimed at enhancing the employment of persons with disabilities can also function as important policy tools. This study examines the concept of “disability” and the challenges that persons with disabilities encounter in participating in daily life, while also evaluating

the types of public expenditures allocated to them and the legal foundations of these expenditures. The subsequent section conducts a comparative analysis of related expenditures in OECD and EU countries, as well as in Türkiye

Keywords: Disabled, Welfare Economy, Social Expenditures, Tax Deductions

JEL Codes: J14, I31, H53

1. Giriş

Kamu harcamaları kamu kesimince yüklenilen kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı amacıyla kanunda belirtilen yöntemler ve de kanunla yetkili kılınan kişiler eliyle yapmış olduğu harcamaları ifade etmektedir. Yapılan bilimsel analizlerde bütün ülkelerde söz konusu harcamaların sürekli bir artış trendi içerisinde olduğunu göstermektedir. Ancak bu seyir kimi ülkelerde savunma harcamalarından kaynaklanırken, kimi ülkelerde eğitim, sağlık, altyapı, sosyal güvenlik gibi farklı kamusal mal ve hizmet talebindeki artışa bağlanmaktadır. Özellikle ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir eşitsizliğinin minimize edilmesi, toplumsal barışın tesisi ve refahın artırılması gibi konularda devletin görev ve fonksiyonlarındaki artış, kamu harcamalarının çeşitlenmesine ve artışına ve aynı zamanda kamu kesiminin milli ekonomi içerisindeki payının giderek artmasına yol açmıştır. Gerek gelişmiş gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşlılar, çocuklar, dul ve yetimler, işsizler ve diğer dezavantajlı kesimlerin günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri ve toplumsal yaşama katılımlarının sağlanması amacıyla yapılan sosyal koruma harcamaları da aynı şekilde kamu harcamalarının sürekli artış sebepleri arasında kabul edilmelidir.

Bir toplumdaki engelli bireyler için yapılan harcamalar sadece tıbbi nitelikteki harcamalar ibaret değildir. Çünkü günümüz sosyal devlet ilkesini benimseyen toplumlarda engelliliğin bir yazgı veya kader oluşu algısı terk edilmiştir. Bu sebeple engelli veya diğer dezavantajlı bireyleri için yapılan harcamalar artık eğitimden kültüre, istihdamdan büyümeye birçok ekonomik ve sosyal alanı kapsamaktadır. Söz konusu harcamalar bir yandan engelli bireylerin sağlık ve refahını artırırken, öte yandan verimlilik artışı ile birlikte ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirme potansiyeline

sahiptir. Bu sebeple engelli veya diğer dezavantajlı bireyler için yapılan kamu harcamalarının, bireysel refahlarındaki artışın yanında, gelir dağılımı adaletinin sağlanması, sosyal dışlanmanın önlenmesi ve toplumsal barışın ve sosyal adaletin sağlanması konusunda özel bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Nitekim bu konuda Türkiye'nin de imzalamış olduğu BM Engelli Hakları Sözleşmesinde, engellilik sorunun sadece sosyal yardım ve hayırseverlik güdülerini çözülebilecek bir sorun olmadığı, bunun çok ötesinde doğrudan kamu otoriteleri tarafından engellilerin hakları korunarak, diğer bireyler karşısında fırsat eşitliği sağlayacak idari ve mali politikalar geliştirilmesi öngörülmektedir.

Bir toplumdaki ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, sosyal adalet, toplumsal barış ve eşitliğin tesisi, devletin sosyal, iktisadi ve mali politikalar aracılığıyla dezavantajlı kesimler dahil toplumdaki tüm kesimlere eşit fırsatlar sunması ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda dezavantajlı bireylerin toplumsal yaşama katılımlarının sağlanarak hayat standartlarının artırılması, sosyal devletin temel sorumlulukları arasında kabul edilmektedir. Çünkü engellilik sadece semavi dinlerdeki gibi bireyin kaderi ve sınavı değil, aynı zamanda tıbbi, ekonomik, politik ve farklı yapısal sorunları içeren çok yönlü bir olgudur. Bu sebeple engellilerin hayat standartlarının iyileştirilerek toplumsal yaşama tam bir uyumunun sağlanması, sadece dini ve ahlaki bir zorunluluğun ötesinde toplumsal barış ve sürdürülebilir bir kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilmelidir. Bu doğrultuda engelli bireylerin toplumsal yaşama uyumunun sağlanması diğer bireyler karşısındaki eşitsizliklerin minimize edilerek günlük yaşamlarında karşılaşılabilecek muhtemel zorlukların ortadan kaldırılması ve günlük yaşam standartlarının iyileştirilmesi adına yapılan aynı yahut nakdi nitelikteki sosyal koruma harcamaları sosyal eşitlik ve adaletin sağlanmasında ve aynı zamanda ekonomik etkinliğin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Değişen devlet anlayışı ile birlikte ortaya çıkan sosyal devlet anlayışı, bireylerin sosyal güvenlik çatısı altında birleştirilerek özellikle engelli, yaşlı, kimsesiz ve muhtaç şeklindeki korunmaya muhtaç dezavantajlı bireylere sosyal koruma sağlanması birçok ülkede anayasal zorunluluk haline gelmiştir (Ay, 2024: 115).

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Dünya'da ve Türkiye'de engelli sayıları artarak devam etmekte hatta Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %16'lık kısmının belirli oranlarda engelli olduğu belirtilmektedir. Ancak engelli sayılarındaki artışa paralel olarak, engelli

bireylere bakış açısının ve farkındalıklarının aynı derece arttığı söylenebilir. Hatta günümüz sosyal devlet ilkesini benimsemiş ülkelerde engelliliğin kişisel veya ailevi bir sorun olmanın ötesinde, iktisadi, mali ve toplumsal bir olgu olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple bu çalışmada engelli kavramı tanımlanarak, engelli bireylerin toplumsal yaşama uyumlarının sağlanması için yapılan kamu harcamaları zaman içerisindeki gelişimi Türkiye özelinde ayrıntılı olarak incelenecektir. Ayrıca söz konusu harcamaların OECD ve AB ülkeleri ile karşılaştırmaları yapılarak, harcamaların hangi ölçüde sosyal politikalara hizmet ettiği tartışılacaktır.

2. Engelli Kavramı ve Türkiye’deki Gelişimi

Engelliliğe yönelik harcamaların evrensel bir tanımı veya nasıl hesaplanacağı konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır (Berkowitz & Greene, 1989: 8). Ancak tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde anlamlandırılmış bir toplumsal ilişkiyi ve kolektif bir deneyimi nitelendirmektedir (Yılmaz ve Yentürk, 2018: 60). Başlangıçta sadece kader ya da yazgı olarak değerlendirilen engellilik kavramı, devlet anlayışındaki gelişim ile birlikte insani, sosyal ve iktisadi yönleri olan çok yönlü bir insan hakları meselesi olarak ele alınmaktadır. Çünkü günümüz toplumlarında engelli bireylerin toplumsal yaşam içerisinde eşitsizliklerle karşılaşma olasılıkları daha yüksektir. Sağlık hizmetlerine erişimden eğitime, istihdamdan toplumsal yaşama eşit erişimden mahrum bırakılır. Yine engelli insanların engelli olmaları nedeniyle çoğu zaman ehliyetsiz kabul edilmekte, şiddet ve istismara, önyargı ve günlük hayatta bazı saygısızlıklara uğrayarak onurları kırılabilmektedir (Dünya Engelli Raporu, 2011: 9). Engellilik her toplumda, her yaşta ve cinsten ve yine her ırkta ve dinden kişilerde doğuştan veya sonradan karşılaşılabilecek bir olgudur. Bu sebeple engellilik hak temelli olarak değerlendirilmelidir. Engellilik, herhangi bir sebeple bedendeki veya zihindeki fonksiyon kayıplarını ifade etse de, günlük yaşamda iş göremez, alil, malul, özürlü veya sakat gibi farklı kavramlarla çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Birçok akademik yazında veya mevzuatta aynı anlamda kullanılsa da, 1981 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamalarda engellilik kavramının sakatlık ya da özürlü kavramı ile aynı

anlamı ifade etmediğini, engelli kavramının daha kapsayıcı ve insan hakları temelli ele alınması gerektiğini görmekteyiz.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan tanımlamada Özürlülük (impairment) kavramı, toplumdaki bireylerin fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapı veya işlevlerinde eksiklik veya anormallik olarak tanımlanırken, sakatlık (disability) kavramı, özürlülük sonucu meydana gelen fonksiyon kayıpları veya bir eylemin gerçekleştirilebilmesinde ortaya çıkan eksiklikler veya kısıtlar şeklinde tanımlanmaktadır. Yaşa, Cinsiyete ve diğer sosyokültürel etkenlere bağlı olarak ve özürlülük ve sakatlık nedeniyle bireylerin normal işlevlerini yerine getirememesi ya da eksik yerine getirmesi ise engellilik olarak tanımlanmaktadır (Baykan, 2000: 16). Söz konusu tanımdaki zikredilen işlev ile insan yaşamındaki tüm aktiviteler ifade edilmektedir. Buna göre görme problemi olan bir kişinin okumada güçlük çekmesi bir özürlülük hali iken, öğrencinin okuluna devam edememesi bir engellilik hali olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde zihinsel engeli olan bir kişinin akranlarından daha geç öğrenmesi bir özürlülük hali iken, sosyal çevresi tarafından dışlanması engellilik hali olarak kabul edilmelidir.

Türk Dil Kurumu ise doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel veya zihinsel kabiliyetlerini farklı ölçeklerde kaybetmiş ve bu sebeple, toplumsal yaşama uyum sağlamak ve günlük ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken bireyler yani engeli olan kimseler olarak tanımlamaktadır. Yani doğuştan veya herhangi bir kaza ya da hastalık nedeniyle bireylerde meydana gelen ortopedik, zihinsel, görsel veya işitsel şeklindeki fonksiyon kayıpları engellilik olarak ifade edilmektedir. Buna göre engellilik insan olmanın doğal bir sonucu olduğu, herkesin hayatının belirli bir döneminde geçici veya kalıcı bir fonksiyon kaybı ile karşılaşabileceği söylenebilir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından hazırlanan 2011 tarihli Dünya Engellilik Raporunda ise engellilik, *“yetersizlikler, aktivite ve katılım kısıtlamaları için kullanılan ve birey ile o birey ile ilgili kişisel ve çevresel faktörler arasındaki olumsuzluklara atıfta bulunulan bir çatı terimidir”* şeklinde tanımlamıştır (Dünya Engellilik Raporu, 2011). Kısaca semavi dinlerinin hakim olduğu dönemlerde bireyin kaderi veya sınavı olarak kabul edilen engellilik, günümüzde doğuştan veya sonradan meydana gelen bir vaka nedeniyle bireydeki fiziksel veya psikolojik yetersizlikleri ifade eden karışık, dinamik ve çok boyutlu bir olgudur. Söz konusu fiziksel veya psikolojik yetersizlikler engelli bireylerin sağlık, eğitim

ve istihdam gibi yaşamın birçok alanındaki fırsatlara eşit derecede ulaşmasını engelleyerek günlük yaşamın birçok alanında dışlanabilmektedirler. Engelli bireylerin karşılaştıkları söz konusu eşitsizlikler nedeniyle engelliliğin artık günümüzde bir insan hakları sorunu olduğu kabul edilmektedir.

Engelli kavramı ile ilgili önemli ve kapsayıcı tanımlardan biriside Engelliler Hakkında Yapılan Kanundaki tanımlamadır. Toplumdaki engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla yürürlüğe giren 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı kanunda engelli, *“fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey”* şeklinde tanımlanmıştır. Kısaca engellilik ile ilgili yapılan tanımlamalardan, engelliliğin doğuştan ya da herhangi bir vaka nedeniyle bedensel, ruhsal veya duysal yeteneklerini belirli ölçeklerde kaybetmeleri nedeniyle günlük yaşamlarını sürdürmekte veya toplumsal yaşama intibakta güçlük çeken bireyleri ifade etmek için kullanılan bir kavram olduğu söylenebilir. Ancak önemli hususlardan birisi de engellilerin fiziksel veya ruhsal yetersizlikleri sebebiyle günlük ihtiyaçlarını karşılamadaki güçlüklerin yanında, eğitim, sağlık, kültür veya istihdam alanlarında diğer bireylerle karşılaştırıldığında toplum içerisinde dezavantajlı oldukları ve dünyanın birçok yerinde önemli bir kısmının sıklıkla ve günlük hayatlarında ayrımcılığa maruz kalmaları devlet tarafından öncelikli ele alınması gereken önemli bir insan hakları sorunudur.

3. Türkiye’de Engellilik Türleri ve Gelişimi

Engellilik olgusu insan olmanın bir parçası ve insan deneyiminin ayrılmaz bir unsurudur (WHO, 2024). Tüm dünyada engelli nüfusu artarak devam etmektedir. Geline nokta 1 milyardan fazla kişinin, yani dünya nüfusunun yaklaşık %15’inin engelli olduğu ve bu oranla sessiz bir çoğunluk oluşturdukları tahmin edilmektedir. Bu çoğunluğun önemli bir kısmının gelişmekte olan ülkelerde olduğu bilinmekte olup; yaşlanma, savaş ve çatışmalar, iklim değişikliği ve doğal afetler, zorla yerinden edilme gibi farklı

nedenlere bağlı olarak dünyada engelli sayılarının daha da artacağı düşünülmektedir (WHO, 2022). Amerika’da da benzer şekilde 15 yaş ve üstü 241,7 milyon yetişkinden yaklaşık 14,9 milyonu veya %6,2’si görme, işitme veya konuşmalarının anlaşılmasında bir dereceye kadar zorluk yaşamaktadır. Yine 65 yaş ve üstü nüfus içinde, 6,9 milyon kişi (yüzde 17,9) görme, işitme veya konuşma konusunda engeli bulunmakta olup yaşlıların 1,7 milyonu ciddi zorluk yaşamaktadır (Brault, 2012: 8). Hatta Amerika’da iş engeli olan bir yetişkinin olduğu ailenin, engelli üyesi olmayan bir ailenin yaşam standardını yakalayabilmesi için ortalama %29 daha fazla gelire (bu da ortalama 18.322\$) ihtiyaç olduğu tahmin edilmektedir (Morris, etc 2022). Türkiye’de ise durum farklı değildir. Nisan 2023 verilerine göre Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli birey sayısı 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olmak üzere toplam 5.511.950 kişi bulunmakta olup, ağır engelli sayısı ise 775.012 kişidir (TİHEK, 2025). Ancak resmi olmayan verilere göre bu rakamın daha yüksek hatta %13 seviyelerinde olduğu ifade edilmektedir (Ey-Der, 2025).

Engellilik sadece kişinin yaşadığı tıbbi veya bir sağlık sorunu değildir. Doğuştan veya sonradan çevresel bir nedenle oluşan fiziksel veya psikolojik yeti kayıplarıdır. Bu sebeple engelliliğin sağlık ile birlikte sosyal, ekonomik ve ahlaki boyutları olan çok yönlü bir olgu olduğu bu sebeple farklı şekillerde sınıflandırmanın mümkün olduğu söylenebilir. Yani engelliğin karmaşık ve çok boyutlu olduğu söylenebilir (Metin, 2017: 323). Buna göre bireylerin yaşları dikkate alınarak çocuk, genç ve yaşlı engelli şeklinde sınıflandırılabilirdiği gibi, cinsiyet referans alınarak erkek ve kadın engelli şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Aynı şekilde yaşadığı bölgeye göre kentli veya kırdaki engelliler diye veya doğuştan veya sonradan herhangi bir olaya bağlı olarak sonradan meydana gelen engellilik hali diye sınıflandırmak mümkündür. Söz konusu sınıflandırmaları artırmak mümkündür. Ancak Türkiye’de TÜİK tarafından yapılan sınıflandırmada fiziksel, zihinsel ve duygusal kısıtlılıklar dikkate alınarak ortopedik engelli, görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli ve zihinsel engelli şeklinde sınıflandırılmıştır (TÜİK, 2025).

MODERN KAMU MALİYESİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE:
DEMOGRAFİ, VERGİ, TEŞVİK, SAĞLIK VE SOSYAL POLİTİKALAR

Tablo 1: Türkiye'de Engelli ve Yaşlılıkla İlgili Nüfusun Yüzdesi Olarak Göstergeler																
Engel Türü	Yaş grubu	2012			2014			2016			2019			2022		
		Top.	E.	K.	Top.	E.	K.	Top.	E.	K.	Top.	E.	K.	Top.	E.	K.
Görme sorunu olan	Toplam	5.5	4.0	6.9	6.9	5.1	8.6	6.9	5.3	8.6	5.8	4.4	7.2	5.1	3.7	6.5
	15-44	1.7	1.3	2.1	2.3	1.6	3.0	2.1	1.7	2.5	2.1	1.5	2.6	1.8	1.4	2.2
	45-54	6.9	5.0	8.8	10.3	7.7	13.0	9.4	7.8	11.1	7.4	6.2	8.6	5.7	4.4	7.1
	55-64	9.5	6.8	12.0	13.2	10.6	15.6	13.3	9.4	17.0	9.6	7.5	11.7	8.4	6.3	10.5
	65-74	18.3	13.8	22.0	17.6	15.1	19.8	18.5	16.4	20.2	14.6	11.3	17.4	10.8	8.3	13.0
	75+	33.1	28.3	36.3	28.8	23.1	32.5	31.9	23.8	37.2	24.1	20.8	26.3	25.1	20.1	28.4
İşitme sorunu olan	Toplam	2.2	1.9	2.5	5.3	4.8	5.8	4.5	3.9	5.0	4.4	3.8	5.0	3.4	3.1	3.7
	15-44	0.6	0.7	0.5	1.8	1.8	1.9	1.1	1.1	1.1	1.4	1.0	1.7	0.7	0.7	0.7
	45-54	1.4	1.2	1.6	5.4	4.4	6.4	4.1	3.4	4.9	3.9	3.6	4.2	2.6	2.9	2.3
	55-64	2.9	1.8	4.0	7.7	7.0	8.3	5.4	4.6	6.2	5.2	4.8	5.5	3.3	3.5	3.1
	65-74	7.8	7.4	8.1	14.7	15.4	14.1	15.0	15.5	14.5	11.9	12.4	11.5	10.0	8.5	11.4
	75+	22.0	22.4	21.7	35.8	37.7	34.6	34.7	33.0	35.8	31.5	30.8	32.0	27.8	27.8	27.7
Yardımsız Yürüyemeyenler	Toplam	4.5	2.7	6.3	7.3	4.1	10.4	6.5	4.0	8.9	5.5	3.1	7.9	4.9	2.9	6.8
	15-44	2.3	2.0	2.5	1.7	1.3	2.1	1.3	1.4	1.1	0.8	0.5	1.1	0.9	0.6	1.1
	45-54	3.2	2.2	4.3	6.8	3.4	10.4	5.1	2.7	7.6	4.4	2.9	6.0	3.0	2.2	3.7
	55-64	8.1	3.9	12.1	12.9	5.2	20.5	10.8	4.3	17.1	8.2	4.3	12.0	6.8	3.7	9.8
	65-74	20.3	11.7	27.5	24.3	15.3	31.9	23.4	15.4	30.2	17.1	9.3	23.9	15.4	9.6	20.5
	75+	39.9	29.9	46.8	51.2	38.3	59.7	48.0	36.0	55.8	44.7	32.0	53.1	37.3	25.8	45.0
Merdiven inip çıkamayanlar	Toplam	5.3	3.1	7.4	9.0	5.1	12.8	8.7	5.0	12.4	7.9	4.6	11.1	6.6	3.7	9.4
	15-44	2.8	2.2	3.5	2.4	1.7	3.2	1.9	1.7	2.2	1.5	1.0	2.0	1.4	1.0	1.9
	45-54	3.5	2.1	4.9	9.0	3.9	14.2	8.8	4.2	13.4	7.5	4.5	10.6	5.1	2.8	7.3
	55-64	10.8	5.2	16.1	16.3	7.1	25.2	15.4	6.5	24.1	12.9	6.7	18.9	10.3	4.9	15.5
	65-74	22.8	13.2	30.6	30.7	19.6	40.1	29.3	18.6	38.5	24.7	13.6	34.3	18.9	11.3	25.6
	75+	44.5	34.7	51.2	53.6	42.1	61.3	55.4	39.8	65.7	50.8	39.0	58.7	43.4	30.9	51.6
Yaşlarına göre öğrenmede ve hatırlamada zorluk çeken	Toplam	3.4	2.1	4.7	6.7	3.6	9.7	6.7	3.3	10.0	5.4	3.3	7.4	4.5	2.9	6.1
	15-44	1.6	1.3	2.0	2.5	1.6	3.4	2.7	1.5	3.9	2.0	1.1	2.9	1.8	1.3	2.3
	45-54	3.3	1.8	4.8	7.5	3.8	11.2	6.4	2.7	10.3	4.5	2.7	6.2	3.2	2.1	4.2
	55-64	5.2	2.2	8.1	10.4	4.6	16.1	9.3	3.2	15.3	6.4	3.2	9.5	5.3	3.1	7.4
	65-74	10.3	6.7	13.2	19.6	11.3	26.6	19.3	11.2	26.2	14.9	9.0	19.9	10.5	6.7	13.9
	75+	18.7	13.6	22.2	37.5	24.8	46.0	37.7	24.5	46.3	34.9	31.0	37.4	29.8	22.2	34.9
Kaynak: TÜ.K. (2025). https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&di																
T: Toplam, E: Erkek, K: Kadın.																

Kaynak: TÜİK, (2025). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&di>
T: Toplam, E: Erkek, K: Kadın.

Türkiye'deki engelli ve yaşlılıkla ilgili göstergelere ilişkin Tablo 1 incelendiğinde 2012-2022 yılları arasında oransal olarak görme engelliler hariç artış seyri izlediği görülmektedir. Bu dönemde görme engeli oranı %5.5'den %5.1 seviyelerine gerilemiştir. Engelli bireyler içerisindeki en yüksek payı ortopedik engelliler oluşturmaktadır. Özellikle 65 yaş üzeri merdiven inip çıkmakta güçlük çeken engelli sayısının oldukça yüksek olduğu, bunun önemli bir kısmı yaşlı ve kadın engellilerden oluştuğu dikkati çekmektedir. Yine yardımsız yürüyemeyen engellilerde aynı şekilde ortopedik engelliler arasında kabul edildiğinde, ortopedik engellilerin oldukça yüksek olduğu görülebilecektir. Bunun ilerleyen yaş ile ilgili olduğu kuşkusuzdur.

Engelli sayılarındaki artış kadar, günümüzde engellilerin günlük yaşamda karşılaşmış oldukları günlük ihtiyaçlarını karşılayabilme, dışlanma, istihdam, katılım engelleri de önemli bir sorun teşkil etmektedir. WHO'nun Dünya Engellilik Raporuna (2011) göre engelliler toplumsal yaşam içerisinde önemli eşitsizliklerle karşı karşıya olup, sırf engellilikleri nedeniyle sağlık ve eğitim hizmetlerinden, istihdam ve siyasal katılımlara eşit erişimden yoksundurlar. Daha çok şiddet, istismar, önyargı ve saygısızlığa maruz kalmaktadırlar (WHO, 2011). Kişisel olduğu kadar çevresel veya toplumsal faktörlerinde eşit katılım konusunda etkili olduğu ve

genellikle günlük yaşamlarında dezavantajlı oldukları kabul edilir. Ancak aynı derecede engelli olan iki bireyin aynı derecede dezavantajlı olduklarını söylemek güçtür. Örneğin az gelişmiş ülkelerde engelli kadınlar ile çocuk ve yaşlılar cinsiyet, yaş ve engellilikle ilişkili ikinci bir dezavantaj yaşayabilirler. Daha çok ayrımcılık, sağlık hizmetlerine erişim ve artan şiddet şekinden kendini gösterebilir (WHO, 224). Kısaca serebral palsi ya da el veya ayak ampütesi olan iki engelliden aile desteği, gerekli sosyal ağa, yüksek gelire, iyi bir iş veya statüye sahip olan engelli ile düşük gelirli veya aile desteğinden yoksun engelli arasında eğitimden sağlığa erişim, istihdam ve siyasal katılım konularında önemli farklılıklar olacaktır. Benzer şekilde kırsal bölgelerde yaşayan engelliler ile kentte yaşayan engelliler arasında da kamusal hizmetlere erişim konusunda farklılık görülebilecektir. Bu sebeple engellilik sadece engelli bireyi değil tüm toplumu ve daha çokta kamu kesimini ilgilendiren bir vicdani ve insani meseledir. Bu sebeple engellin sağlık ve bakımları ile birlikte her türlü ayrımcılığına karşı gerekli önlemlerin alınması, bu konuda gerekli altyapı, plan ve programların geliştirilmesi ve kanuni ve idari tedbirlerin alınması sosyal devletin asli görevlerindendir.

4. Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamaları

Sessiz çoğunluk olarak da ifade edilebilecek dünyadaki engelli nüfusun fonksiyon kayıplarının yanında batıl inanç, yoksulluk, eğitimsizlik veya ihmalkarlık gibi farklı nedenler günlük yaşamlarında diğer bireyler karşısında dezavantajlı konumda oldukları bir gerçektir. Örneğin engelli bireylerin fiziksel özellikleri ve işgücüne katılımdaki nedeniyle, engelli olmayanlar karşısında daha yüksek bir yoksulluk riski ile karşı karşıyadırlar. Bu durum aynı zamanda topluma tam bir uyum sağlanması konusunda da önemli bir engeldir. Kısaca engellilerin ekonomik ve işgücü piyasasına katılım oranlarının düşük olması, hükümetlere daha yüksek bir sosyal yardım yükü getirmekte ve engellilerin dışlanması maliyetini vurgulamaktadır. Bu maliyetin, gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) yüzde 3 ila 7’si arasında olduğu tahmin edilmektedir (WHO, 2022). Bu sebeple engelli bireylerin hayatlarının kolaylaştırılarak toplumsal yaşama intibaklarını sağlanması ve söz konusu bireylerin sahip oldukları potansiyellerin ortaya çıkarılarak

topluma kazandırılması sadece bir ahlaki sorumluluk değil, sosyal devlet ilkesini benimsemiş bir devletin asli bir görevi olduğu kabul edilmelidir. Söz konusu görevin ifasında kullanılan mali araçların başında sosyal koruma harcamaları gelmektedir. Özel gereksinime sahip veya dezavantajlı kesimler için yapılan sosyal koruma harcamaları, demokratik, sosyal bir hukuk devleti bir gereği olarak Türkiye’de hem ulusal hem de uluslararası hukuk ile temellendirilmiştir. Artık bu sayede kamu kesiminin engellilere yönelik yükümlükleri sadece ahlaki ve hayırseverliğin ötesinde, toplumsal yaşama tam ve eşit şekilde katılıma imkân sağlayan hak temelli bir sosyal politika çerçevesinde ele alınmaktadır.

4.1. Engellilere Yönelik Harcamaların Hukuki Dayanağı

Anayasa’nın ikinci maddesinde Türkiye Devleti insan haklarına saygılı, demokratik sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanmıştır. Hukuk devleti olmanın gereği başta anayasa olmak üzere, kanunlar, kararnameler ve konu ile ilgili uluslararası sözleşmeler engelli bireylerin dezavantajlarının giderilerek toplumsal yaşama uyumlarının sağlanması için yapılacak sosyal koruma harcamalarının temel hukuki dayanaklarını oluşturmaktadır.

4.1.1. Sosyal Harcamaların Anayasal Dayanağı

Normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan anayalar, genel olarak bir devletin yönetim şekli, temel organları, söz konusu organların kuruluş ve işleyişleri ile bireylere ait temel hak ve özgürlükleri düzenlemektedir. Normlar hiyerarşisi bakımından anayasa en üstte yer alması kuralı geçerlidir. Dolayısıyla, hiçbir alt düzenlemenin anayasaya aykırı olmaması genel kuraldır. Mevzuatımızda da normlar hiyerarşisinin bir gereği olarak tüm kanunların Anayasa’ya uygun olması gereği açık olarak hüküm altına alınmış ve denetleme yetkisi de Anayasa’nın 148. maddesi ile Anayasa Mahkemesine verilmiştir (Hepaksaz, 2018: 9).

Bu anlamda engellilere yönelik uygulanacak gerek vergi ve gerekse de harcama politikalarının temelinde de evrensel ilkeler olarak ‘bütçe hakkı’ ve ‘temsilsiz vergileme olmaz’ anlayışları yatmaktadır. Bu anlayışın izlerini 1982 Anayasası’nda yer verilen ‘egemenliğin millete ait olması’ ve ‘egemenliğin, Anayasa’nın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle

kullanılması’ hükümlerinde bulmak mümkündür (Hepaksaz ve Avcı, 2021: 252).

Türkiye’de engellilerin ve diğer dezavantajlı bireylere yönelik yapılan sosyal harcamaların hukuki temelini de Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ikinci maddesinde vurgulanan sosyal devlet anlayışı oluşturmaktadır. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına saygılı sosyal bir hukuk devletidir. Sosyal devlet ile toplumdaki güçsüzlerin ya da dezavantajlıların diğer bireyler karşısında korunması düşüncesine dayanmaktadır. Yani sosyal devlet ile toplumsal yaşam içerisinde güçsüzleri fiziki, iktisadi ve sosyal açıdan diğer güçlü bireyler karşısında koruyarak, sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamayı kendine amaç edinen devlet anlaşılmalıdır (Arıkan, vd. 2018: 132). Bu kapsamda Anayasa’nın 5. Maddesinde “...bireylerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılması insanların maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlanmaya çalışılması” devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır.

Anayasa’nın Kanun Önünde Eşitlik başlıklı 10. Maddesinde herkesin ayırt edilmeksizin kanun eşit olduğu ifade edilmiştir. Ancak madde metnin sonunda çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağına hükmedilerek, dezavantajlılara yönelik pozitif ayrımcılığın hukuken meşrulaştırıldığı görülmektedir. Buradaki pozitif ayrımcılığın sebebinin ise sosyal devlet ilkesi gereği, sosyal harcamalarla fırsat eşitliğini sağlamak olduğu söylenebilir. Yine benzer şekilde Anayasa’nın 61. Maddesindeki “sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” hükmüyle ve “bunun için gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur” hükmüyle dezavantajlılara yapılacak sosyal hizmet ve sosyal harcamaların devletin anayasal bir yükümlülüğü haline getirdiği görülmektedir. 65. Maddesinde söz konusu yükümlülüklerin mali kaynakların yeterliliğine yani kaynakların etkin kullanımına atıf yapılarak, engelliler için yapılacak harcamaların bütçe politikaları ile uyumlu olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Engellilere yönelik ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında önemli anayasal dayanaklardan bir diğerini 166. madde oluşturmaktadır. Söz konusu madde ekonomik ve sosyal

politikalar oluşturulmasında Ekonomik ve Sosyal Konseyin oluşturulmasına anayasal düzeyde yetki vermektedir. Konseyin hazırlayacağı raporlar ve yapacağı çalışmalar, devletin engellilere yönelik oluşturacağı politikalar bakımından bu yönüyle büyük önem arz etmektedir (Hepaksaz, 2011: 165)

4.1.2. Sosyal Harcamaların Yasal Dayanağı

Türkiye’de dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikaların geçmişi Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmakta olup, yoksullar, dullar, yetimler ve engellilere yönelik hizmetlerini vakıflar ve hayır kurumları gibi geleneksel yapılar aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir (Tütekçi ve Değerli, 218: 20). Ancak engelli ve diğer dezavantajlı bireylere yönelik hukuki zeminde kamu politikalarının geliştirilmesi cumhuriyet dönemine rast gelmektedir. 1951 tarihinde özel eğitim hizmetlerinin sağlık Bakanlığı’ndan Milli Eğitim Bakanlığına devredilerek, engellilere yönelik politikaların tıbbi bakımından eğitim ve rehabilitasyona kaydırılması öncül çalışmalardan birisidir. Yine 01.07.1976 tarih ve 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”; 1981’de Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu ile 1986 yılında Türkiye Sakatlar Konfederasyonu’nun kurulması 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”, engellilere yönelik başat düzenlemeler olarak kabul edilebilir (Görkem, 2019: 2856)

Türkiye’de engelli bireylerin hak ve yetkilerin düzenleyen yürürlükte en kapsamlı kanun 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkındaki Kanundur. Bu kanun ile engellilere yönelik kamu harcamaları sosyal yardım ve bakım hizmetlerinin ötesinde engellilerin eğitimi, istihdamı, rehabilitasyonu, erişilebilirliği gibi birçok alandaki dezavantajların giderilmesine yönelik harcamaları düzenlemektedir. Yani 5378 sayılı kanun ile engelliler için yapılan harcamalar yardım temelli anlayışında çıkarılarak katılım ve insan hakkı temelli bir statüye dönüştürülmüştür. Kanunun hemen birinci maddesinde “*engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması*” amaç olarak ifade edilmiş ve kamu kesimine önemli roller verilmiştir. Aynı kanunda sosyal devlet ilkesi gereği

engellilere yönelik hizmetlerin planlanması, koordinasyonu ve finansmanı görevi kamu kurumlarına tevdi edilirken, 29. maddesinde engellilerin ekonomik ve sosyal yaşama intibaklarını artıracak projelerin kamu kaynakları ile desteklenmesi öngörülmüştür. Benzer şekilde engellilerin dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi adına, 7. maddede engellilerin eğitimi, istihdamı, bakım hizmetleri ve erişilebilirlik hakkı kapsamında kamu kaynaklarının kullanılmasının gereği ifade edilmiştir.

Korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan engelli, yaşlı veya diğer kişilere yönelik sosyal yardım ve bakım hizmetlerinin yürütülmesi ve finansmanını amaç edinen diğer bir yasal düzenleme ise 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunudur. Bu kanunda engellilerin sağlık ve bakım hizmetleri ile korunması, rehabilitasyonu ve toplumsal yaşama katılımları konusunda kamu kaynaklarının kullanımı düzenlenmektedir. Yine sosyal hizmetler be bu hizmetlerin yürütülmesi ile ilgili kurumların görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirleri bu kanunla düzenlenmiştir. Engellilere sosyal yardım kapsamında engelli bakım merkezleri, evde bakım yardımı ve diğer destekler bu kanun kapsamında finanse edilmektedir. Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini, malullük aylığı ve erken emeklilik gibi haklarını düzenlemesi nedeniyle 31.05.2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Hakkındaki Kanun; yine engellilere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yapılan yardımları ve engellilere nakdi yardımları düzenleyen 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu Türkiye'deki engellilere yönelik harcamaların diğer yasal dayanaklarını oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarının bütçelerinde engelliler için özel harcama kalemlerine yer vermeleri nedeniyle Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu, aynı şekilde belediyelerin engellilere yönelik hizmet ve harcamalarını düzenleyen 5393 sayılı Belediye Kanunu da aynı şekilde engellilere yönelik kamu harcamaların yasal dayanağını hukuki dayanak oluşturmaktadır. Söz konusu kanunların uygulanmasına yönelik çıkarılan yönetmeliklerde aynı kapsamda değerlendirilmelidir.

Engelliler için yapılan kamu harcamalarının hukuki dayanağı sadece anayasal ve yasal düzenlemelerden oluşmamakta, engellilerin her türlü dışlanmadan uzak insan onuruna uygun bir yaşam sürebilmeleri adına

yapılan uluslararası sözleşmelerde aynı şekilde harcamalara hukuki dayanak teşkil etmektedir. Çünkü Anayasa'nın 90. Maddesine göre usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş anlaşmaların kanun hükmündedir. Bu konuda Türkiye'nin de taraf olduğu en önemli sözleşme 2006 tarihli Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesidir. Söz konusu sözleşme ile engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi, toplumsal katılımın sağlanması, yine engellilerin eğitim ve istihdamlarına yönelik haklarının uluslararası ölçekte güvence altına alınması amaçlanmıştır. Türkiye'nin 2000 yılında taraf olduğu Uluslararası Çalışma Örgütünün 159 No'lu sözleşmesi de engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamını yönelik bağlayıcı nitelikteki bir düzenlemedir. Benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Dünya Engelliler Eylem Programı gibi harcamalara hukuki dayanak oluşturan sözleşmeden bahsedilebilir.

4.2. Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının Gelişimi

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engelli bireylerin engelli olmayan bireylerle karşılaştırıldığında ek yaşam maliyetlerine maruz kaldıkları görülecektir. Çünkü ortalama bir bireyin günlük harcamalarının yanında tıbbi araç ve gereçler için, ulaşım, eğitim ve sağlık için daha fazla harcama yapmak zorunda olan bireylerdir (Mont, 2023). Bu sebeple engelli bireylerin devlet tarafından korunması kaçınılmazdır. Söz konusu korumanın sağlanması veya engellilerin toplumsal yaşama intibakının sağlanmadı için yapılan en önemli harcama türü transfer niteliğindeki sosyal koruma harcamalarıdır. Sosyal Koruma Harcamaları hastalık/sağlık bakımı, engelli/malul, emekli/yaşlı, çocuk, işsizlik ve sosyal dışlanma nedeniyle toplumda dezavantajlı konumda olan bireylere yapılan ayni ve nakdi sosyal yardımların toplamından oluşmakta olup, Merkezi Yönetim Bütçesi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

2000 yılında 13.496 Milyon TL düzeyindeki sosyal harcamalar, yaklaşık ikiyüz kat artarak 2023 yılında 2.693.497 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ekim 2025’e gelindiğinde ise bütçe giderleri arasında Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamalarının 2.136.459 Milyon TL ile yaklaşık %18.42’lik paya sahip olması ve Genel Kamu Hizmetlerine yönelik harcamalardan sonra ikinci en büyük harcama kalemini oluşturması, söz konusu harcamaların

büyüklüğü açısından dikkati çekmektedir (HMB, 2025). Söz konusu sosyal harcamalar içerisindeki en yüksek pay %44,42 ile emekli/yaşlılar için yapılan transferlere aittir. Tablo 2’ de görüldüğü üzere engellilere yapılan harcamaların tutarı ise 2000 yılında 360 Milyon TL iken, 2015 yılında 10.124 Milyon TL, 2023 yılında ise 80.023 Milyon TL gerçekleştiği görülmektedir. Engellilerin sosyal koruma harcamaları içerisindeki payının sadece nominal değil, oransal olarak da artması dikkati çekmektedir. 2001 yılında engelliler için yapılan harcamaların toplam koruma harcamaları içerisindeki payı %2,48 olarak gerçekleşirken, 2010 yılında 2,48, 2014 yılında 2,48, 2019 yılında 3.53 ve 2023 yılında %3.025 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu artış üzerinde eğitim düzeyindeki artış, kentleşme ve buna bağlı olarak engellilere yönelik farkındalığın artması ile BM Engelliler Hakkındaki Sözleşme gibi uluslararası sözleşmelerin etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımı, 2000-2023 (Milyon TL)

TOPLAM SOSYAL KORUMA HARCAMALARI	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2018	2021	2022	2023
	13 496	48 430	84 777	134 253	194 891	277 950	455 736	805 843	1 291 155	2 693 497
İdari masraflar ve diğer harcama	375	966	1 795	2 032	2 976	5 163	7 562	13 249	23 160	48 230
Sosyal koruma yardımları toplamı	13 122	47 464	82 982	132 221	191 915	272 788	448 173	792 594	1 267 995	2 645 267
Hastalık/sağlık bakımı	5 120	18 660	30 080	47 384	60 518	80 463	124 953	248 111	397 020	809 343
Engelli/malul	360	1 011	1 733	3 538	7 035	10 124	15 659	25 292	42 333	80 023
Emekli/yaşlı	5 307	20 531	38 222	63 236	92 137	133 515	220 294	355 068	567 453	1 175 190
Dul/yetim	1 392	5 482	9 721	11 649	22 424	32 719	53 015	90 478	150 219	263 219
Aile/çocuk	352	1 056	1 956	3 418	5 597	8 901	20 996	40 417	83 903	190 465
İşsizlik	7	157	438	1 587	1 659	3 139	6 672	26 912	14 412	24 186
Sosyal Dışlanma	585	566	831	1 408	2 545	3 927	6 584	6 315	12 656	102 842

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&dil=1>

Türkiye’de engellilik ve hastalıkla ilgili transferlerin milli gelir içerisindeki payı incelendiğinde de benzer bir gelişme görülecektir. Engelli ve hastalıklar için yapılan nakit transfer şeklindeki kamu harcamaları, 2010 yılında GSYH’ nın %0,43’ünü oluştururken, 2013 yılında %0.52, 2016 yılında %0,51, 2020 yılında %0,50 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2025).

4.3. Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Sosyal koruma politikaları genellikle savunmasız ve diğer bireyler karşısında sosyal ve iktisadi yaşama katılım konusunda dezavantajlı

oldukları kabul edilen bireylere yöneliktir. Yaşlı, çocuk, dul, yetim gibi dezavantajlı gruplardan biriside şüphesiz çok çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel dışlanmaya maruz kalabilen ve yoksulluk içerisinde yaşama olasılıkları diğer bireylere göre daha yüksek olan engelli bireylerdir (Koru Uzkurt, 2024: 1469). Eşitsizliklerin giderilmesi ve dezavantajların minimize edilmesi amacıyla engellilere yönelik harcamalar, harcamanın amacı, harcama yapan birim, harcamaların etkileri gibi farklı açılardan ele alınarak sınıflandırılabilir. Söz konusu bireylerin sağlık ve toplumsal yaşama katılımlarının yönelik harcamalar çok farklı şekillerde engelli bireylerin sağlıklı ve eğitilmiş bir yaşam sürebilmelerini sağlamak, istihdamlarını artırmak ve aynı zamanda bağımsız olarak yaşayabilmelerine imkân sağlamak adına kamu kesimince yapılan harcamaları ekonomik, idari (kurumsal) ve fonksiyonel açılardan sınıflandırmak mümkündür.

Engelliler için kamu harcamalarını yapan idari birimler veya organlar göz önünde bulundurularak yapılan sınıflandırma idari veya kurumsal sınıflandırma olarak kabul edilir. Örneğin Sağlık Bakanlığı tarafından sunulan rehabilitasyon ve tedavi hizmetleri, yine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Belediyeler tarafından engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetleri, engelli yaşam evleri veya umut evleri, bakım merkezleri kapsamında yapılan harcamalar idari (kurumsal) sınıflandırma kapsamında yer alır. Engellilere yönelik harcamalarda kamu idari birimlerin engelliler için sunmuş oldukları eğitim, sağlık, rehabilitasyon, ulaştırma gibi hizmetlerin referans alınarak yapılan sınıflandırma ise fonksiyonel sınıflandırma olarak kabul edilmektedir. Bu sınıflandırmadaki asıl amaç devlet tarafından sunulan farklı hizmetlerin maliyetlerinin tespit edilmesidir (Ay, 2024: 119). Kamu harcamalarının önemli bir sınıflandırma türü ise milli gelir üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak yapılan ekonomik veya bilimsel sınıflandırmadır. Engelliler için yapılan kamu harcamaları da aynı şekilde yatırım, tüketim ve transfer harcamaları şeklinde sınıflandırılabilir.

Engellilere yönelik sosyal yardım harcamalarının bütçe içerisindeki payı artarak devam etmektedir. Söz konusu harcamaların bir kısmı şarta bağlı harcamalar iken bir kısmı şartsız harcamalardır. Engellilere yönelik harcamaların şartlı veya şartsız şekilde sınıflandırılmasında sosyal yardımın verilme şekli ve engellilere yüklenen sorumluluk olup olmadığı referans alınmaktadır. Buna göre şartlı sosyal yardımlarda, engellilerin belirli bir davranışta bulunması veya belirli özelliklere sahip olması istenmekte ve

koşullar altında nakdi veya ayni destekler sağlanmaktadır. Örneğin sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı kanun kapsamındaki muhtaç ailelerin çocuklarının okula devamını sağlamak amacıyla, okulun açık olduğu bir ayda 4 günden fazla devamsızlık edilmemesi şartıyla ilköğretimde erkek öğrenciye 90 TL, kız öğrenciye 100 TL sosyal yardım verilmektedir (ASHB, 2024: 171). Şartsız desteklerde ise bireylerin gelir yetersizliği dışında herhangi bir koşul aranmadan sağlanan desteklerdir.

Tablo 3’de de görüleceği üzere devlet bütçesinden yapılan sosyal yardım harcamalarının önemli bir kısmı (2023 yılında 2.293.527 Milyon TL) Şartsız Sosyal Yardımlardan oluşmaktadır. Hastalıklı, yaşlı, dul ve yetim, işsiz ve engelliler dezavantajlı kesimler için yapılan şartsız yardımların içerisinde engellilerin payının yıllar içerisinde düştüğü görülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının verilerine göre engelliler için yapılan şartsız sosyal yardımların tutarı 2000 yılında 301 Milyon TL iken, 2023 yılında bu rakam yaklaşık altmış kat artarak 17.940 TL düzeyine çıkmıştır. Ancak toplam şartsız yardımların içerisindeki engellilerin payının %2.50’de %0,78 seviyelerine gerilemesi dikkati çekmektedir. Şartlı sosyal yardımlarda ise engelliler lehine durum söz konusudur. 2000 yılında 59 Milyon TL’lik engellilere yönelik şartlı yardımlar, 2023 bütçesinde 1052 kat artarak 62.084 Milyon TL’ye çıkmıştır. Oransal olarak yine %5.37’lik pay 2023 yılına gelindiğinde %17,65’e ulaşmıştır.

Tablo 3: Türkiye’de Engellilere Yönelik Şartlı/ Şartsız Sosyal Yardım Harcamaları (Milyon TL)						
Yıllar	Şartlı Sosyal Yardımlar			Şartsız Sosyal Yardımlar		
	Toplam (TL)	Engelli/Malul (TL)	Engelli Payı (%)	Toplam (TL)	Engelli/Malul (TL)	Engelli Payı (%)
2000	1 091	59	5.37	12 031	301	2.50
2001	1 647	90	5.47	19 321	432	2.23
2002	2 543	132	5.17	30 239	651	2.15
2003	3 772	258	6.83	43 692	753	1.72
2004	4 781	276	5.76	54 883	949	1.73
2005	6 006	329	5.47	63 191	1 113	1.76
2006	7 444	474	6.36	75 538	1 259	1.67
2007	9 606	856	8.91	86 509	1 425	1.65
2008	10 506	1 445	13.75	100 960	1 062	1.05
2009	13 237	1 958	14.79	118 984	1 581	1.33
2010	13 409	2 100	15.66	132 589	2 180	1.64
2011	17 299	4 164	24.07	151 293	1 489	0.98
2012	17 236	5 333	30.94	174 679	1 702	0.97
2013	20 145	6 252	31.03	195 641	1 836	0.94
2014	23 215	7 203	31.03	218 787	2 048	0.94
2015	24 889	7 774	31.23	247 899	2 350	0.95
2016	29 306	8 848	30.19	298 805	3 134	1.05
2017	43 661	10 847	24.84	338 760	3 263	0.96
2018	48 918	11 890	24.31	399 256	3 769	0.94
2019	61 115	15 017	24.57	477 849	4 032	0.84
2020	76 227	17 223	22.59	581 854	4 569	0.79
2021	87 353	20 019	22.92	705 240	5 274	0.75
2022	164 716	33 616	20.41	1 103 279	8 718	0.79
2023	351 740	62 084	17.65	2 293 527	17 940	0.78

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&dl=1> (ET: 15.10.2025)

Engellilerin de içinde bulunduğu dezavantajlı veya özel gereksinimi olan bireylere yapılan günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri ve toplumsal yaşama katılım amacıyla yapılan sosyal yardımların nitelikleri veya yardımların

şekilleri göz önünde bulundurularak *ayni yardımlar ve nakdi yardımlar* şeklinde sınıflandırmakta mümkündür. Ayni yardımlar daha çok engelli bireylerin günlük yaşamlarında karşılaşmaları muhtemel fiziksel veya çevresel engellerin bertaraf edilerek yaşam kalitelerinin artırılması veya daha kolay yaşamayabilmelerine yönelik harcamalardır. Kısaca ayni yardımlar ile engellilerin gelir düzeyinden tamamen bağımsız olarak ve özellikle engelli bireylerin fiziksel eksikliklerinin minimize edilmesi amacıyla idareler tarafından temin edilen tıbbi cihaz, protez, ortez, gıda maddeleri, alt bezleri, tekerlekli sandalye, toplu taşımadaki ücretsiz taşıma hizmeti, özel eğitim araçları şeklindeki sayısız mal ve hizmet grubu ifade edilmektedir. Nakdi yardımlar ise daha çok engelli aylığı veya evde bakım yardımı gibi doğrudan engelliye veya engelli yakınına yapılan parasal ödemelerdir. Buradaki asıl amaç engelli veya yakınının gelir düzeyinin iyileştirilerek toplumsal katılımı imkân sağlanmasıdır.

Kısaca nakdi yardımlar ile engellilerin gelir düzeyi artırılarak yoksulluk riskinin azaltılması ve bu sayede sosyoekonomik yaşama daha kolay katılım sağlanması, erişilebilirliğin artırılması amaçlanırken, ayni yardımların özünde günlük yaşamın önündeki fiziksel engellerin minimize edilerek günlük yaşamın kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Ayni veya nakdi hangi şekilde olursa olsun engellilere yönelik harcamaların toplam harcamaların içerisindeki payının sürekli bir artış trendi içerisinde olduğu görülmektedir. Tablo 4’de görüldüğü üzere yapılan ayni yardımlar içerisindeki engellilerin payı 2000 yılında %0,24 düzeyinde iken, özellikle covid-19’un başlangıç döneminde %5,75, 2023 yılında ise 44.364 Milyon TL ile %4.53 seviyelerine ulaşmıştır. 2023 yılında toplam 1.665.244 Milyon TL ile nakdi yardımların payı daha yüksek iken, bunun içerisindeki engellilerin payı %2.14 olarak gerçekleşmiştir.

MODERN KAMU MALİYESİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE:
DEMOGRAFİ, VERGİ, TEŞVİK, SAĞLIK VE SOSYAL POLİTİKALAR

Tablo 4: Türkiye'de Engellilere Yönelik Ayni/Nakdi Sosyal Yardım Harcamaları (Milyon TL).						
Yıllar	<i>Nakdi Yardımlar</i>			<i>Ayni Yardımlar</i>		
	Toplam (TL)	Engelli/Malul (TL)	Engelli Payı (%)	Toplam (TL)	Engelli/Malul (TL)	Engelli Payı (%)
2000	7 551	347	4.59	5 571	13	0.24
2001	11 757	502	4.27	9 211	20	0.22
2002	18 340	753	4.10	14 442	29	0.20
2003	28 111	971	3.45	19 353	40	0.21
2004	36 551	1 176	3.22	23 114	49	0.21
2005	43 626	1 378	3.16	25 571	64	0.25
2006	51 696	1 647	3.19	31 286	87	0.28
2007	61 692	2 124	3.44	34 424	156	0.45
2008	69 060	1 933	2.80	42 406	573	1.35
2009	80 910	2 344	2.90	51 311	1 194	2.33
2010	91 819	2 524	2.75	54 180	1 756	3.24
2011	106 338	2 898	2.73	62 254	2 756	4.43
2012	123 018	3 423	2.78	68 897	3 611	5.24
2013	140 216	3 991	2.85	75 570	4 097	5.42
2014	157 958	4 531	2.87	84 044	4 720	5.62
2015	180 290	4 994	2.77	92 498	5 130	5.55
2016	220 527	5 964	2.70	107 584	6 019	5.59
2017	253 018	6 950	2.75	129 402	7 160	5.53
2018	298 068	7 252	2.43	150 105	8 407	5.60
2019	359 748	8 769	2.44	179 217	10 280	5.74
2020	452 412	9 960	2.20	205 669	11 832	5.75
2021	505 529	11 375	2.25	287 064	13 917	4.85
2022	791 646	18 739	2.37	476 349	23 594	4.95
2023	1 665 244	35 659	2.14	980 023	44 364	4.53

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&di=1> (ET: 15.10.2025)

Engellilere yönelik harcamaların farklı farklı kurumlar tarafından ayni/nakdi veya şartlı/şartsız şeklinde yapılса özünde temel yeme, içme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçları ile toplumsal katılımın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu sebeple engellilere yapılan harcamalarını pasif nitelikli ve aktif nitelikli harcamalar şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

4.3.1. Engellilere Yönelik Pasif Karakterli Kamu Harcamalar

Bu harcamalar daha çok engellilik nedeniyle ortaya çıkan ek yaşam maliyetlerinin giderilerek ortalama yaşam standardının korunması ve muhtemel sosyal risklerin minimize edilmesi için yapılan harcamalardır. Pasif karakterli bu harcamaların asıl amacı engelli bireylere farklı şekillerde doğrudan yapılan gelir transferleri aracılığıyla engellinin yaşam koşullarının iyileştirilmek veya toplumdaki asgari yaşam koşullarını korumaktır. Yani engelli bireylerin muhtemel sosyal risklerine karşı gelir teminatı sağlayan harcamalardır. Engelli bireylerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve muhatap olduğu engellerin aşılması için ve daha çok engellileri koruyucu nitelikteki sosyal transferlerden oluşmaktadır. Söz konusu transferlerin bireyin çalışma hayatına katılımını katkı sağlamayıp, engellilerin sadece asgari yaşamını korumaya ve bunun için asgari bir gelir güvenliği sağlamaya yönelik olması nedeniyle pasif karakterli kabul edilmektedir. Yani bu harcamaların istihdamın, işgücü verimliliğinin veya üretkenliğin artırılmasına yönelik birincil amacının olmaması bu harcamaları pasif nitelikli kılmaktadır. Özetle

bu harcamalar ekonomideki istihdam ve işgücü verimliliğinin, milli gelirin artışının yerine, engellilerin karşılamaları muhtemel sosyal risklere karşı gelir teminatı sağlayan ya da engelli bireylerin muhtaç olmadan inan onuruna yaraşır bir yaşam sürmelerine yönelik harcamalardır. Engelli aylığı, evde bakım desteği, muhtaçlık aylığı gibi nakdi ödemeler ile engellilerin günlük yaşamlarını kolaylaştıracak nitelikteki protez, ortez, ilaç ve tıbbi malzeme gibi aynı nitelikteki harcamalar pasif nitelikli harcamalar olarak kabul edilebilir.

Engelli Aylığı: 2022 sayılı Kanunun 2. maddesinde belirtildiği şekilde 18 ile 65 yaş aralığındaki, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan engelli bireylere maddi durumları göz önünde bulundurularak yapılan ve aylık ödenen sosyal yardımlardan birisidir. Söz konusu yardımlardan yararlanılabilmesi için engelli bireyin muhtaç durumda olması ve bunu SYDV tarafından belgelenmesi ve ayrıca engellinin herhangi bir sosyal güvenlik kurumu mensubu olmaması koşullar arasındadır. 2022 sayılı Kanunda belirtildiği üzere engelli aylığı alınması bazı şartlara bağlanmıştır. Engellinin 18 yaşından büyük ve %40 üzerinde engeli olduğunu sağlık raporu ile belgelemesi gerekmektedir. 18 yaşından küçük engelliler bu haktan veli ya da vasileri aracılığı ile faydalanabilirler Yine engellinin muhtaçlık durumu yani birlikte yaşadığı hanenin gelir düzeyi önemli kriterler arasında yer almaktadır. Buna göre engelli bireyin söz konusu aylıktan yararlanabilmesi için birlikte yaşadığı ailenin menkul yahut gayrimenkullerden elde edilen toplam gelirin, aile de yaşayan kişi sayısına bölündüğünde kişi başına düşen tutarın yürürlükte asgari ücretin 1/3'ünü geçmemesi gerekmektedir. Bu ifade kısaca aşağıdaki şekilde formüle edilebilir.

$$\text{Kişi başına Gelir} = \frac{\text{Hanenin Toplam Net Geliri}}{\text{Hanedeki Toplam Kişi Sayısı}}$$

Engellinin birlikte yaşadığı ailede kişi başına düşen gelirin, 2025 yılı için 22.104 TL olan asgari ücretin 1/3'üne denk gelen 7.368 TL'nin üzerinde olmaması gerekmektedir. Ödenecek aylığın hesaplanmasında ilgili yıla ait memur maaş katsayısı (2025 yılı için 1.012556) ile gösterge rakamı (2025 yılı için 3502) çarpılarak bulunan tutara %5 oranında refah payı eklenerek hesaplanır. Buna göre 2025 yılı için engelli aylığı tutarı 3.723,26 TL olarak hesaplanmıştır. Söz konusu göstergeler olarak her yıl yeniden belirlenmektedir. Tablo 5'de görüldüğü gibi engelli aylığı alan kişi sayısından çok büyük bir değişim bulunmamaktadır. 2012 yılında engelli aylı

alan engelli sayısı 530.720 kişi iken, 2019 yılında en yüksek seviyeye ulaşarak 623.840 kişiye çıkmış ve 2024 yılında 540.739 kişiye gerilemiştir.

Evde Bakım Aylığı: Engelli bireylerin bakımının aile yanında sağlanması ve yaşadıkları çevrede desteklenmesi amacıyla 2006 yılında Evde Bakım Yardımı uygulaması başlanmış ve engelli bireylerin bu hizmet modeli ile yaşadığı ortamdan ayrılmadan, ailesi ve yakınlarıyla aynı ortamda yaşayarak toplumsal hayata bağımsız olarak katılımı hedeflenmiştir (ASHB Faaliyet Raporu, 2024: 110). Ağır engelli bireyler için ödenen evde bakım aylığı da pasif karakterli harcamalar arasında değerlendirilmelidir. Engelli aylığında olduğu gibi engellini gelir düzeyi göz önünde bulundurularak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından engelli nedeniyle günlük ihtiyaçlarını tek başına yerine getirmekten yoksun, destek veya sürekli bir bakıma ihtiyacı olanlar için ödenen aylıktır. Bu aylığın ödenmesinde öncül şart engellinin birlikte yaşadığı hanenin tüm gelirlerinin hanedeki kişi sayısına bölündüğünde, yani hanedeki kişi başına düşen gelirin yürürlükteki aylık net asgari ücret tutarın 2/3'ünü geçmemesi gerekir. Buna göre engellinin birlikte yaşadığı ailede kişi başına düşen gelirin, 2025 yılı için 22.104 TL olan asgari ücretin 2/3'üne denk gelen 14.736 TL'yi geçmemesi gerekir. Diğer bir koşul ise engellinin günlük gereksinimlerini yerine getirememesi nedeniyle yaşamını başkasının yardım ve desteği olmadan sürdüremeyeceğinin sağlık raporu ile belgelenmesi ve raporda “ağır engelli” veya “tam bağımlı”, 18 yaşından küçükler için ise “çok ileri düzeyde özel gereksinimi vardır” şeklinde ifadelerle yer verilmesi gerekmektedir (ASHB, 2025). Söz konusu ödeme genelde evde bakımını aile bireylerinden birisine veya engelli bireyin mahkeme tarafından bakımı üstlenilmiş kişilere Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerince ödenir. Aylık ödenecek evde bakım aylığı tutarı 10.000 gösterge rakamı ile memur aylık maaş katsayı çarpılarak hesaplanır. Bakım ve Rehabilitasyon Hizmetleri sadece evde değil, bu kapsamda ASHB verilerine göre 2024 yılında 106 Engelli ve Rehabilitasyon Merkezinde 7.076 engelliye, 322 Özel Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezinde 30.453 engelliye, 145 Umutevinde ise 594 engelli bireye bakım ve rehabilitasyon hizmet sunulmuştur.

MODERN KAMU MALİYESİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE:
DEMOGRAFİ, VERGİ, TEŞVİK, SAĞLIK VE SOSYAL POLİTİKALAR

Tablo 5: Engelli ve Engelli Yakınlarına Yapılan Bazı Ödemelerdeki Gelişmeler

Yıllar	Engelli Aylığı		Engelli Yakını Aylığı		Şartlı Eğitim Yardımı		Şartlı Sağlık Yardımı		Engelli İhtiyaç yardımları		Engelli Öğrenci Ücretsiz Taşıma Yardımı	
	Engelli Aylığı (TL)	Yararlanan Sayısı	Engelli Yakını Aylığı (TL)	Yararlanan Sayısı	Aktarılan Tutar (TL)	Yararlanan Sayısı	Aktarılan Tutar (TL)	Yararlanan Sayısı	Aktarılan Tutar (TL)	Yararlanan Sayısı	Aktarılan Tutar (TL)	Yararlanan Sayısı
2012	1,658,161	530,720	163,034	70,968	501,490	1,858,082	191,231	792,463	487	288	-----	-----
2013	2,035,753	579,703	237,489	82,684	512,807	1,920,776	244,001	856,012	808	744	-----	-----
2014	2,329,146	600,470	262,844	87,084	579,151	1,955,799	292,358	957,466	1,039	904	95,000	61,123
2015	2,567,647	605,394	285,098	87,562	664,130	2,018,870	363,082	1,023,079	1,038	743	155,000	78,596
2016	2,855,140	623,765	327,265	91,478	605,778	2,052,263	400,382	1,141,916	1,020	764	155,000	81,121
2017	3,147,775	613,480	366,638	94,268	761,469	2,340,374	378,202	1,236,721	1,791	2,184	295,000	94,082
2018	3,022,881	621,934	345,556	93,003	643,103	2,517,680	382,236	1,225,402	1,871	958	368,750	104,570
2019	4,142,941	623,840	471,586	96,210	614,465	2,603,680	390,129	1,199,752	1,971	991	692,000	111,559
2020	4,621,216	617,031	548,561	95,540	730,266	2,607,026	475,819	1,198,259	1,794	841	322,000	117,256
2021	5,151,065	616,548	620,266	98,116	898,612	2,128,750	494,087	1,230,012	3,050	1,146	556,557	115,681
2022	8,464,693	616,026	1,045,953	100,812	971,394	2,107,670	659,720	1,171,583	4,464	1,113	1,264,000	117,661
2023	14,358,982	618,249	1,722,337	99,900	1,499,352	1,966,429	951,789	1,066,956	8,784	1,116	2,400,000	127,741
2024	2,245,587	540,439	2,858,453	74,246	1,314,741	1,146,522	836,175	590,472	9,737	888	6,409,000	133,893

Kaynak: ASHB (2025). Aylık İstatistik Bülteninden hazırlanmıştır. <https://www.aile.gov.tr/sghd/istatistik-sayfaları/aylik-istatistik-bulteni/> (ET: 18.10.2025)

Malul Aylığı: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda düzenlenen malullük aylığı da engelliler için ödenen pasif karakterli harcamalar arasından değerlendirilmelidir. Günlük yaşamda malullük ile engellilik kavramı eşanlamlı şeklinde kullanılsa da, engelli ve malul aylıkları ve hukuki dayanakları birbirinden farklıdır. Kanunun 25. Maddesine göre bir sigortalının malul sayılarak malullük aylığı alabilmesi için, sağlık kurullarınca düzenlenen raporlar ve dayanağı tıbbi belgelerin incelenmesi sonucu, çalışma gücünü veya iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü %60 nispetinde kaybetmiş olması gerekmektedir. Ayrıca en az on yıldır sigortalı olup, toplam 1800 gün; sürekli bakıma muhtaç derecede maluliyet söz konusu ise en az beş yıldır sigortalı ve 900 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta priminin ödenmiş olması gerekmektedir. Kısaca yukarıda da ifade edildiği üzere engelli aylığı herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında olmayıp yoksul engelli bireylere SYDV tarafından 2022 sayılı kanun kapsamında yapılan ödemeler iken, malul aylığı sigortalıların çalışma sırasında belirli oranda malul duruma düşmeleri nedeniyle SGK tarafından ve 5510 sayılı Kanun kapsamında yapılan ödemelerdir. Ayrıca aylık ödenecek tutarın hesaplanmasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Kanun Md.	Tablo 6 : 5510 Sayılı Kanun Kapsamında Malul Aylığı Alan Kişi sayısı								
4/1.a	74,429	75,978	76,554	77,752	76,131	75,239	76,016	75,451	75,447
4/1.b	21,234	21,766	22,166	22,542	21,843	21,741	22,069	22,136	22,526
4/1.c	25,260	25,750	26,216	26,653	26,628	26,676	26,961	27,150	27,415
Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu 2024 Yılı İstatistik Yılığ https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/6863b1e8-c384-4f46-90c6-511dac2376d2/ (ET: 01.11.2025).									

2024 yılında 5510 sayılı Kanunun 4/1.a kapsamında malul aylığı alan kişi sayısı 75.447, 4/1.b kapsamındaki malul aylığı alan 22.526 ve 4/1.c kapsamındaki malul aylığı alan kişi sayısı ise adi ve vazife malulü toplam 27.415 kişi olarak gerçekleşmiştir. Engellilerin günlük hayatlarını kolaylaştırmaya yönelik tedavi harcamaları, tıbbi cihazlar, protezler, tekerlekli sandalyeler, kaldırımlardaki işaretler, asansörler gibi yaşamı ve katılımı kolaylaştıracak aynı veya nakdi nitelikteki harcamaların bütünü pasif nitelikli harcamalar arasında kabul edilmelidir.

4.3.2. Engellilere Yönelik Aktif Karakterli Kamu Harcamaları

Pasif karakterli harcamaların aksine engellilerin istihdamının, üretkenliğinin ve iş gücü verimliliğinin artırılmasına yönelik harcamalar aktif karakterli harcamalardır. Bu harcamalar ile engellilerin sadece sosyal risklerine karşı gelir güvencesi sağlanmasının ötesinde, çalışma hayatına doğrudan katılımın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu harcamalar kişisel gelirin yanında milli gelire de doğrudan katkısı nedeniyle aktif karakterlidir. Korumalı iş yeri, engellilere yönelik vergisel avantajlar, istihdamın artırılmasına yönelik yasal düzenlemeler Türkiye'deki engellilerin çalışma hayatına aktif olarak katılabilmesine katkı sağlayan başlıca düzenlemelerdir.

Korumalı iş yeri kısaca normal şartlarda istihdam imkânı kısıtlı olan engellilerin istihdama katılımlarını kolaylaştırmak ve desteklemek amacıyla oluşturulmuş önemli bir modeldir (Korkmaz, 2024: 133). Mesleki iyileştirme ve istihdamın artırılması amacıyla devlet tarafından teknik ve mali açıdan desteklenen bu modelde, engellilere engelli bireylere rehabilitasyon hizmeti verilerek günlük bakım, eğitim, istihdam olanağı yaratmak ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amaçlanmaktadır (Çavuş ve Tekin, 2015:148). Engellilerin iş hayatına katılımının teşviki amacıyla yürürlüğe konulan korumalı iş yeri uygulaması çok eskilere dayanmasa da 2024 yılında sayısı 17 ulaşmış ve bu iş yerlerinde 133 engelli istihdam edilmiş olup, her bir

engelli başına 2024 yılının ikinci altı ayında aylık 5.007,08 TL ücret teşviki verilmiştir (ASHB Faaliyet Raporu 2024).

Engellilerin çalışma hayatına katılımının sağlanması engellilere gelir sağlanmasının ve sosyal yardımlara olan bağımlılıklarının azaltılmasının yanında, sosyoekonomik açıdan hem engellileri hem de engelli aileleri güçlendireceği kuşkusuzdur (Aver, 2019: 336). Bu sebeple ayrımcılık karşıtı yasal düzenlemeler, engellilerin çalışma hayatına katılımının desteklenmesinde önemli bir başlangıç noktası kabul edilmelidir (Dünya Engellilik Raporu, 2011). Şüphesiz tüm dünyada engelli bireylerin istihdama katılımı oranları daha düşük olup, istihdam edilenler ise aynı işi yapsalar bile daha düşük seviyelerde ücretlendirilmektedir. Dünya Engellilik Raporunda da belirtildiği üzere OECD ülkelerinde bile istihdam oranı %75 iken bu oran ancak engellilerde %44 olarak gerçekleşmiştir. Bu bir noktada sosyal devlet ilkesini benimsemiş ülkelerde engelliler lehine yasal düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. BU doğrultuda Türkiye’de de DMK ve İş Kanunu’nda düzenlemeler yapılmıştır. DMK.’nın 53. maddesinde kamu kuruluşlarının, toplam dolu kadro sayısının %3 nispetinde engelli çalıştırma zorunluluğu, iş Kanunun 30. Maddesinde ise işverenlere elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde %3 engelli, kamu işyerlerinde ise %4 engelli işçi çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu düzenlemeler sayesinde engellilerin çalışma hayatına katılımda önemli bir artış trendi olduğu görülmektedir. 2002 yılında 5.777 olan engelli memur sayısı, 2005 yılında 8.717, 2010’da 18.787, 2015’de 40.655, 2020’de 57.408, 2021’de 62.356, 2022’de 65.662 ve 2023 yılında ise 68.108 kişiye ulaşmıştır (ASHB, 2024).

Engellilere yapılan aktif karakterli harcamalar sadece korumalı iş yeri modeli veya engelli çalıştırılmasına yönelik yasal düzenlemeler değildir. İstihdam edilenlerin iş gücü verimliliğinin artırılmasına yönelik harcamalarda aynı şekilde aktif nitelikli harcama grubu arasında değerlendirilmelidir. Engelli eğitim yardımları, muhtaç öğrencilere yönelik barınma, taşıma ve yemek yardımları, yine bina ve işyerlerinin, açık alanların, ulaşım ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız şekilde ulaşılabilir ve kullanılabilir olması için yapılan harcamalar, ücretsiz seyahat gelir desteği (2023 yılında 2.040.275.417 TL) bu kapsamda değerlendirilmelidir (ASHB, 2024).

4.3.3. Engellilere Yönelik Vergi Harcamaları

Vergi harcamaları, devletin tahsil etmesi gereken vergilerden ekonomik, siyasal veya sosyal amaçlarla kısmen ya da tamamen, geçici veya kalıcı nitelikte vazgeçmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Ay, 2024: 169). Bu vazgeçme, belirli mükellef gruplarına yönelik muafiyet, indirim, istisna veya vergi oranlarında farklılaştırma biçiminde ortaya çıkan ve dolaylı bir mali destek işlevi göstermektedir. Engelli bireylerin günlük yaşamlarında ve çalışma hayatında önemli dezavantajları bulunmaktadır. Söz konusu dezavantajlar engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarının önünde yer alan yapısal, ekonomik ve çevresel engeller, yaşam maliyetlerinin engelsiz bireylere kıyasla daha yüksek düzeyde seyretmesine neden olmaktadır. Eğitim, sağlık hizmetleri, beslenme, ulaşım ve yardımcı teknolojilere erişim gibi temel yaşam alanlarında ortaya çıkan ek maliyetler, engelli bireylerin ekonomik refah düzeylerini olumsuz yönde etkilemekte ve sosyal bütünleşmelerini sınırlamaktadır. Bu nedenle engelli bireylere yönelik vergi avantajları, yalnızca mali bir destek değil, aynı zamanda engellilere yönelik yapısal eşitsizliklerin azaltılmasını hedefleyen bir sosyal adalet aracı olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, engellilerin özel olarak korunması ve toplumsal yaşamın içerisinde etkin bir şekilde yer almalarının sağlanması yönündeki sosyal devlete yükümlülükler yükleyen Anayasal çerçeve ile de uyumludur (Yiğit, 2015: 299).

Tablo 7: Engellilere Yönelik Bazı Vergi Harcamaları (BİN TL)			
Dayanak	Açıklama	2023	2024
GVK Madde 31	Engellilik indirimi	840.376	1.331.684
GVK Madde 89/3	Serbest meslek faaliyetlerinde bulunan engellilerin beyan edilen gelirleri için hesaplanan yıllık indirim	5.022	8.365
GVK Madde 89/14	Korumalı iş yeri indirimi	4.282	7.133
KDVK Madde 17-4/s	Engellilerin eğitim, meslekleri ve günlük yaşamlarında kullanmaları için üretilmiş araç gereçler	1.149.560	1.612.743
ÖTVK Madde 7/2	Engellilere yönelik araç alım istisnası	35.091.558	99.336.217
MTV Madde 4	Engellilik oranı % 90 ve daha fazla olan malûl ve engellilerin adlarına kayıtlı taşıtlar ile diğer malûl ve engellilerin, bu durumlarına uygun hale getirilmiş özel tertibatlı taşıtlar (Bin TL)	863.112	1.367.712
Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2025). 2024 Yılı Vergi Harcamaları Raporu			

Türkiye’de engellilere yönelik vergi harcamalarının başlıca unsurları; Gelir Vergisi Kanunu kapsamında serbest meslek kazancı sahipleri ve ücret geliri elde eden mükelleflere tanınan engellilik indirimi, Özel Tüketim

Vergisi (ÖTV) mevzuatında engelli bireyler için sağlanan motorlu taşıt alım istisnası ve Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) kapsamında malul ve engelli bireylerin adlarına kayıtlı taşıtlara ilişkin istisnalardır. Her ne kadar bu düzenlemeler devlet bütçesinden doğrudan bir ödeme gerektirmese de tahsil edilmesi gereken vergi gelirlerinden bilinçli olarak vazgeçilmesi sebebiyle bütçe üzerinde dolaylı bir harcama etkisi yaratmaktadır. Tablo 7’de görüldüğü üzere, istisna uygulamalarından kaynaklanan en yüksek vergi gelir kaybı Özel Tüketim Vergisi’nde gerçekleşmiştir. 2024 yılında engelli bireylere yönelik ÖTV istisnası nedeniyle vazgeçilen vergi tutarı 99.336.217 bin TL olarak gerçekleşmiş; bu tutarı 1.612.743 bin TL ile Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası izlemiştir. Bu veriler, engellilere yönelik vergi harcamalarının bütçe üzerindeki kayda değer etkisini ortaya koymaktadır.

5. AB Ülkelerinde Engelli ve Engellilere Yönelik Kamu Harcamaları

Modern ekonomilerde engellilere yönelik harcamalar sadece günlük ihtiyaçların giderilmesi veya sosyal risklere karşı gelir teminatı amacıyla değil, aynı zamanda engellilerin sosyal, siyasal ve ekonomik yaşama tam ve eşit katılımlarının sağlanması amacıyla sosyal bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren engellilere yönelik algıların ve buna bağlı olarak sosyal politikalarındaki hak temelli dönüşüm, engellilere yönelik harcamaların miktar ve bileşiminde de dönüşüme yol açmıştır. Avrupa ülkelerinin sosyal koruma harcamalarının ölçümünde genel olarak Avrupa Entegre Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi (ESSPROS) kullanılmaktadır (Uzkurt, 2024: 1468). Engellilere yönelik sosyal harcamalar ayni ve nakdi yardımlar şeklinde sınıflandırılıp, nakdi yardımlar maluliyet yardımı, çalışma kapasitesinin azalması nedeniyle yapılan erken emeklilik yardımı, bakım yardımı, engellilerin ekonomik entegrasyonuna yönelik yardımlar ile diğer nakit yardımlarından oluşurken, ayni yardımlar barınma, günlük bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden oluşmaktadır (EU, 2019: 8). Yaşlılık, dul/yetim, iş göremezlik (engellilik, mesleki yaralanma ve hastalık) işsizlik gibi sosyal koruma harcamaları OECD ülkelerinde ise Sosyal Harcamalar Veri Tabanında (SOCX) izlenmektedir. Ancak OECD SOCX veri

tabanındaki kamu sosyal harcamaları, kamu kurumlarından sosyal amaçlar için yapılan tüm finansal akımları kapsamaktadır (Görkem, (2019. 2863).

Tablo 8: Seçili AB Ülkelerinde Engellilikle İlgili Sosyal Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Belçika	2.09	2.23	2.26	2.33	2.4	2.37	2.46	2.53	2.73	2.64	2.68	2.73
Bulgaristan	1.25	1.35	1.37	1.3	1.24	1.22	1.2	1.34	1.54	1.57	1.68	1.98
Çekya	1.35	1.32	1.24	1.2	1.16	1.12	1.1	1.11	1.24	1.16	1.15	1.18
Danimarka	5.42	5.44	5.39	5.27	5.03	5.03	4.82	4.94	5.11	4.89	4.68	5.11
Almanya	1.84	1.87	1.87	1.88	1.9	1.93	1.95	1.99	2.17	2.13	2.05	2.03
Estonya	1.73	1.75	1.72	1.78	1.83	1.79	1.8	1.84	2.05	1.85	1.64	1.67
İrlanda	1.08	1.13	1.05	0.79	0.81	0.77	0.75	0.74	0.74	0.63	0.6	0.63
Yunanistan	1.81	1.69	1.69	1.11	1.11	1.06	1.01	1.07	1.13	1.03	0.92	0.89
İspanya	1.81	1.86	1.83	1.72	1.68	1.63	1.63	1.64	1.8	1.7	1.6	1.58
Fransa	1.96	1.99	2.01	2.02	2.1	2.09	2.07	2.06	2.22	2.08	2.07	2.05
İtalya	1.57	1.63	1.64	1.63	1.61	1.57	1.58	1.59	1.74	1.63	1.55	1.54
Litvanya	1.51	1.38	1.38	1.38	1.35	1.34	1.37	1.39	1.35	1.4	1.31	1.23
Lüksemburg	2.76	2.75	2.69	2.59	2.49	2.56	2.53	2.54	2.64	2.43	2.44	2.42
Macaristan	1.57	1.48	1.43	1.35	1.23	1.13	1.02	0.94	0.92	0.87	0.82	0.81
Hollanda	2.17	2.14	2.1	2.56	2.52	2.48	2.45	2.44	2.6	2.37	2.19	2.36
Avusturya	2.08	2.08	2.06	1.99	1.92	1.86	1.8	1.76	1.85	1.74	1.57	1.58
Polonya	1.58	1.58	1.56	1.47	1.54	1.43	1.29	1.1	1.13	1.1	0.96	0.96
Portekiz	1.84	2	1.88	1.82	1.73	1.68	1.63	1.67	1.78	1.73	1.58	1.49
Slovenya	1.57	1.54	1.45	1.35	1.24	1.08	1.01	1.07	1.24	1.24	1.27	1.22
Slovakya	1.55	1.59	1.61	1.54	1.57	1.55	1.47	1.45	1.57	1.39	1.33	1.43
Finlandiya	3.37	3.4	3.39	3.22	3.09	2.89	2.85	2.84	2.92	2.77	2.65	2.76
İsviçre	3.3	3.3	3.17	3.04	2.9	2.88	2.84	2.7	2.68	2.51	2.52	2.57
İzlanda	3.37	3.51	3.65	3.47	3.4	3.66	3.73	3.97	4.5	4.27	3.95	4.05
Norveç	4.08	4.06	4.08	4.5	4.66	4.5	4.29	4.41	4.74	4.02	3.22	3.94
İsviçre	2.35	2.32	2.29	2.29	2.27	2.27	2.21	2.22	2.3	2.19	2.09	2.13
İngiltere	1.77	1.62	1.6	1.66	1.7	1.75	1.62	X	X	X	X	X
Türkiye	0.44	0.44	0.45	0.43	0.46	0.45	0.41	0.43	0.42	0.34	0.28	0.29

Kaynak: Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/disability/information-data>

Tüm dünyada olduğu gibi AB ülkelerinde de engelli nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir. Bu durum kamu kesimi tarafından öncelikli ele alınması gereken konulardan birisidir. Örneğin Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre dünyada 1,3 milyar yani nüfusun yaklaşık %16'sını engelli bireylerden oluşurken, 2024 yılı verilerine göre AB'de 16 yaşın üzerindeki nüfusun yaklaşık dörtte biri (23,9%) günlük yaşamında belli oranda kısıtlar yaşamaktadır. Eurostat verilerine göre bu oran Türkiye'de %23,5 iken, AB ülkeleri arasında %23,5 ile Bulgaristan, %14,2 Sırbistan ve %14,3 ile Malta izlemektedir. Bu nüfusun sağlık sorunları nedeniyle olağan faaliyetlerinde bazı kısıtlamalar yaşadığı hatta yaklaşık %6,7'lik kısmını ise ciddi ya da ağır kısıtlamaları olduğu belirtilmektedir. Engelli olduğunu bildiren kişilerin oranının en yüksek olduğu ülke ise %30,1 Letonya olup, bunun yaklaşık %11,1 kısmını önemli bir engele sahip kişiler oluşturmaktadır (Eurostat, 2025).

Engelliliğin yalnızca bir sağlık sorunu olmaktan ziyade temel bir insan hakkı meselesi olduğuna ilişkin farkındalığın artması, engellilere yönelik kamu politikalarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha görünür ve öncelikli hale gelmesine katkı sağlamıştır. Bu gelişme, son yıllarda

engellilere yönelik kamu harcamalarında belirgin bir artış eğilimini beraberinde getirmiştir. Söz konusu artışta, özellikle engelli bireylere yönelik nakit transferlerinin kapsamı, miktarı, çeşitlenmesi ve bu yardımlardan yararlanan kişi sayısındaki değişimlerin belirleyici olduğu görülmektedir (Yılmaz ve Yentürk, 2017: 71). Nitekim Avrupa Birliği'nde engellilere yönelik sosyal koruma harcamaları anlamlı bir artış eğilimi sergilemektedir. 2012 yılında 236.936,77 milyon Euro düzeyinde olan bu harcamalar, 2015 yılında 242.762,20 milyon Euro'ya, 2020 yılında 280.255,65 milyon Euro'ya yükselmiş; 2023 yılında ise yaklaşık 1,23 katlık bir artışla 325.294,44 milyon Euro'ya ulaşmıştır. 2023 yılı verilerine göre AB üyesi ülkeler arasında engellilere yönelik en yüksek sosyal harcama 85.802,38 milyon Euro ile Almanya'da gerçekleşmiş; Almanya'yı 58.066,10 milyon Euro ile Fransa ve 23.719,74 milyon Euro ile İspanya takip etmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin engellilere yönelik sosyal harcamalarının AB ülkelerine kıyasla oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Türkiye'de 2012 yılında 3.040,64 milyon Euro olan engellilikle ilişkili sosyal koruma harcaması, 2020 yılında 2.705,51 milyon Euro'ya, 2022 yılında ise 2.431,72 milyon Euro'ya gerilemiş; 2023 yılı itibarıyla 3.001,96 milyon Euro olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de engellilere yönelik sosyal harcama düzeyinin, AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında belirgin biçimde düşük seyrettiği söylenebilir (Eurostat, 2025).

Türkiye'de engellilere yönelik kamu harcamalarının GSYH içindeki payı incelendiğinde, 2023 yılı itibarıyla %0,29 ile AB ülkeleri arasında son sırada yer alması dikkat çekmektedir. 2012 yılında %0,44 olan bu oranın 2023 yılında yaklaşık %34,10'luk bir gerileme ile %0,29'a düşmüş olması, Türkiye'nin bu alandaki harcama kapasitesinin zaman içinde belirgin biçimde zayıfladığını göstermektedir. Tablo 8'de görüldüğü üzere, 2023 yılında AB ülkeleri arasında engellilere yönelik sosyal harcamaların GSYH içindeki payının en yüksek olduğu ülke %5,11 ile Danimarka'dır; Danimarka'yı %4,05 ile İzlanda ve %3,94 ile Norveç takip etmektedir. Bu durum, engellilik alanına yönelik harcamaların özellikle İskandinav refah rejimlerinde oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. OECD ülkeleriyle yapılan karşılaştırmalar da benzer bir görünüm ortaya koymaktadır. Nitekim 2021 yılı verilerine göre Meksika (%0,08) ve Kolombiya (%0,09) ile birlikte Türkiye'nin (%0,34) OECD ülkeleri arasında

engellilere yönelik sosyal harcamaların GSYH içindeki payı bakımından son sıralarda yer alması dikkat çekicidir.

6. Sonuç

Son on yıllarda dünya genelinde engelli nüfusunda önemli bir artış trendi izlenmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün güncel verilerine göre küresel ölçekte yaklaşık **1,3 milyar engelli birey bulunmaktadır. Yani** dünya nüfusunun yaklaşık altıda birlik kısmı, farklı derecelerde engelli yaşam ile karşı karşıyadır. Bu durum sadece engelli bireylerle sınırlı olmayıp, engelli bireylerin aileleri ve yakın çevresi de göz önüne alındığında, engellilik olgusunun doğrudan etkilediği nüfusun büyüklüğü çok daha geniş bir toplumsal kesime ulaştığı söylenebilir. Dolayısıyla, engelli bireyler ve onların aileleri küresel ölçekte çoğu zaman görünmez kılınan ancak toplumsal yapının önemli bir bölümünü oluşturan **“sessiz bir çoğunluk”** niteliği taşımaktadır. Söz konusu sessiz çoğunluğun, engelli olmayan bireyler ve ailelerle karşılaştırıldığında, günlük gereksinimlerin karşılanmasından toplumsal yaşama katılıma kadar uzanan geniş bir yelpazede dezavantajlı konumda oldukları açıktır. Akademik araştırmalar, engelli bireylerin ve ailelerinin yoksulluk içinde yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun temel nedenleri arasında, engellilik durumunun beraberinde getirdiği ek yaşam maliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim günlük yaşam harcamalarına ek olarak zorunlu ilaç ve tıbbi cihaz giderleri, kişisel bakım hizmetleri, rehabilitasyon süreçleri ve destek teknolojilerine yönelik harcamalar toplam yaşam maliyetini belirgin biçimde artırmaktadır. Öte yandan, engelli bireylerin çalışma hayatına katılımlarında karşılaştıkları yapısal engeller, gelir kaybına neden olmakta ve ekonomik kırılganlığı daha da derinleştirmektedir. Bu durum, engellilik ile yoksulluk arasında çift yönlü ve pekiştirici bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Modern devlet anlayışında, engelli bireylerin karşılaştıkları dezavantajların azaltılması ve toplumsal eşitliğin güçlendirilmesi noktasında kamu kesimine önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda kamu harcamaları ile vergi politikaları, engelli bireylere gelir güvencesi sağlanması, sosyal hayata ve istihdama katılımın teşvik edilmesi açısından en temel mali araçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de engelli bireylerin ve engelli yakınlarının mali ve sosyal açıdan korunmasına yönelik hukuki

altyapı, Anayasa'nın ilgili hükümlerinin yanı sıra Engelliler Hakkında Kanun, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gibi temel düzenlemelerle oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler doğrultusunda engelli aylığı, engelli bakım aylığı ve malullük aylığı gibi çeşitli nakdi destek mekanizmaları uygulanmakta; ayrıca vergi mevzuatı çerçevesinde getirilen istisna ve indirimler aracılığıyla engelli bireylerin ekonomik yükünün azaltılması hedeflenmektedir. Böylece kamu kesimi hem doğrudan transferlerle hem de mali teşviklerle engelli bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmeye ve toplumsal katılımlarını artırmaya çalışmaktadır.

Ancak AB ve OECD verileri incelendiğinde, Türkiye'nin engellilere yönelik sosyal harcama düzeyinin hem toplam tutar hem de GSYH içindeki pay bakımından AB ortalamasının oldukça altında kaldığı görülmektedir. 2023 yılı verilerine göre Türkiye'de engellilere yönelik sosyal harcamaların toplamı 3.001,96 milyon Euro seviyesinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık aynı dönemde Almanya'da 85.802,38 milyon Euro, Fransa'da 58.066,1 milyon Euro ve İspanya'da 23.719,74 milyon Euro tutarında harcama yapılması, Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki farkın çarpıcı boyutlarını ortaya koymaktadır. Benzer biçimde, engellilere yönelik harcamaların GSYH içerisindeki payı değerlendirildiğinde de Türkiye'nin son sıralarda yer aldığı dikkati çekmektedir. 2023 yılında söz konusu harcamaların GSYH'ye oranı Danimarka'da %5,11, İzlanda'da %4,05, Norveç'te %3,94 ve Finlandiya'da %2,76 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise bu oran sadece %0,29 olup, ülkenin AB ülkeleri arasında yapılan karşılaştırmalı sıralamada son sırada yer almasına neden olmuştur. Bu veriler, Türkiye'nin engellilik alanındaki sosyal koruma harcamalarının uluslararası standartların belirgin biçimde gerisinde kaldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Dünya Engellilik Raporu ve çok sayıda ampirik çalışma, engelli bireylerin sosyal ve ekonomik yaşamda önemli ve çok boyutlu dezavantajlarla karşı karşıya olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Engelli bireylerin ve ailelerinin bu dezavantajların üstesinden bireysel imkânlarla gelmesi çoğu zaman mümkün değildir. Bu nedenle, sosyal devletin koruyucu ve düzenleyici rolü kritik bir önem taşımaktadır. Özellikle engellilik alanına ilişkin tüm yasal ve idari düzenlemelerin ayrımcılığı ortadan kaldıracak şekilde gözden geçirilmesi, doğrudan veya dolaylı ayrımcılığa neden olan uygulamaların uluslararası normlar doğrultusunda

yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bununla birlikte, engellilerin sosyal ve ekonomik yaşama katılımını kolaylaştıracak hizmetlerin güçlendirilmesi, destek mekanizmalarının çeşitlendirilmesi ve bu alanlara tahsis edilen mali kaynakların hem kapsam hem de miktar bakımından artırılması gereklilik arz etmektedir. Tüm bu adımlar, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını sağlamaya yönelik sosyal devlet sorumluluğunun temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Kaynakça

- ASHB (2024), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Bilgilendirme Kitapçığı, Ankara.
- ASHB (2024), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024 Yılı Faaliyet Raporu., Ankara.
- ASHB (2025). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli Bireyler İçin Bilgilendirme Rehberi, Ankara.
- Ay, H. (2024). Kamu Maliyesi 8, Baskı. Enki Matbaacılık, Ankara.
- Arıkan, Z., İnneci, A., & Gürbüz, S. (2018). Engellilere yönelik vergisel düzenlemelerin sosyal devlet olma anlayışı bakımından değerlendirilmesi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 131-139.
- Aver, Ö. F. (2019). Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 5(3), 327-354.
- Baykan, Z. (2000). Özürlülük, engellilik, sakatlık nedenleri ve korunma. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9(9), 15-22.
- Berkowitz, M., & Greene, C. (1989). Disability expenditures. *American Rehabilitation*, 15(1), 7-17.
- Brault, M. W. (2012). *Americans with disabilities: 2010* (pp. 1-23). Washington, DC: US Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, US Census Bureau.
- Çavuş, Ö. H., & Tekin, A. (2015). Türkiye’de engellilerin istihdam yöntemi olarak korumalı işyeri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 145-165.
- Europea, U. (2019). European system of integrated social protection statistics (ESSPROS). *Manual and user guideline, Luxembourg*.
- Eurostat (2025), Measuring disability
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/disability/information-data> (ET: 09.11.2025)

- Görkem, H. (2024). Türkiye’de Kamu Sosyal Koruma Harcamaları Kapsamında Engellilere Yönelik Harcamalar: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 5(36), 2855-2868.
- Hepaksaz, E. (2011), Türkiye’de E-Devlet ve E-Mali Uygulamalar, Gazi Kitabevi, Ankara, ISBN: 978 - 605 - 5543 - 67 - 9.
- Hepaksaz, E. (2018), Vergi Uyuşmazlıkları ve Yargı Kararları Işığında İdare Hukuku – Vergi Hukuku İlişkileri ve Yetki Unsuru, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, ISBN: 978-605-245-725-2.
- Hepaksaz, E. & Avcı, O. (2021), “Türk Vergi Hukukunda Vergilendirme Sürecinde Yetki Unsuru ve İdarenin Takdir Yetkisi”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(2), 250-275.
- Korkmaz, B. C. (2024). Engelli istihdamında korumalı iş yeri: Avrupa Birliği ülkelerinden farklı uygulamalar. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 131-145.
- Koru Uzkurt, B. (2024). Engellilere yönelik sosyal koruma harcamaları: Yoksulluk ve sosyal dışlanma bağlamında bir panel veri analizi.
- Metin, B. (2017). Engellilere yönelik sosyal politikalarda yerel yönetimlerin rolü: Keçiören belediyesi örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 320-344.
- Mont, D. (2023). Estimating the extra disability expenditures for the design of inclusive social protection policies. *Frontiers in Rehabilitation Sciences*, 4, 1179213.
- Morris, ZA, McGarity, SV, Goodman, N. ve Zaidi, A. (2022). Amerika Birleşik Devletleri’nde bir engellilikle yaşamının getirdiği ek maliyetler. *Engellilik Politikası Çalışmaları Dergisi*, 33 (3), 158-167.
- TC Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB) (2025). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri, <https://muhasabat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri> (ET: 12.10.2025).
- Tüfekçi, N., & Değerli, H. (2018). An Evaluation Of Disability-Oriented Health Expenditures. *Sanitas Magisterium*, 4(1), 17-26.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). (225). <https://www.tihek.gov.tr/engelliler-haftasi-10-16-mayis-basin-aciklamasi#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20ise%20Nisan%202023> (ET: 15.11.2025).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&dil=1> (ET: 08.09.2025).
- World Bank Group. (WHO). (2022). Disability inclusion and accountability framework.

- World Health Organization. (WHO). (2011). World report on disability. In *World report on disability* (pp. 24-24).
- World Health Organization (WHO). (2024). *Health equity for persons with disabilities: guide for action*. World Health Organization.
- Yılmaz, V., & Yentürk, N. (2017). Türkiye’de engellilere yönelik kamu harcamalarının on yıllık seyri. *Çalışma ve Toplum*, 1(52), 59-74.
- Yiğit Şakar, A. (2015). “Engelliler Tarafından Alınan Araçlarda Özel Tüketim Vergisi İstisnası” içinde Prof. Dr. METİN TAŞ’a ARMAĞAN (Ed: Gerçek, A. ve Saraçoğlu, F). ss:299-316, Gazi Kitabevi, Ankara.
- 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.
- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
- 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun.
- 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun.